

PRESUMPCE VINY ČI NEVINY U ŽEN, KTERÉ PO PORODU USMRITILY NOVOROZENCE

PRESUMPTION OF INNOCENCE OR GUILT IN CASES OF WOMEN WHICH KILLED THEIR NEWBORNS AFTER DELIVERY

Miloš Velemínský sr., Miloš Velemínský jr.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra klinických oborů

Summary

The right to presumption of innocence is secured in the Czech legal order. However there are spheres in which this right is impeached by public. Such sphere is the recognition or non-recognition of the right to presumption of innocence in women that killed their child after delivery.

In 2008 the sociological research was done in 1792 respondents – citizens of the Czech Republic that answered these questions: “What is your opinion on women behaviour that killed their newborn after delivery? Would have been recognized the presumption of innocence in this case?” With respect to closed character of the question citizens had the possibility to choose one from the following answer variants: “yes, in all cases”, “partly, only in some cases”, “no, in any case”. 58,5% of respondents chose answer variant “no, in any case”, 33,8% of respondents chose “partly, only in some cases” and 7,7% chose answer variant “yes, in all cases”.

Authors suppose that it is necessary to influence these public opinions on the basis of these results and own experience.

Key words: women – killed after delivery – newborn – presumption of innocence

Souhrn

Právo na presumpci nevinu je zakotveno v českém právním řádu. Existují však oblasti, ve kterých je toto právo zpochybňováno veřejností. Jednou z takových oblastí je uznání nebo popírání práva na presumpci nevinu u žen, které své dítě usmrtily po porodu.

V roce 2008 byl proveden sociologický průzkum mezi 1 792 občany České republiky, který se zaměřil na tuto problematiku. Respondentům byly položeny následující otázky: „Jaký je váš názor na chování žen, které usmrtily po porodu své dítě? Uznáváte právo na presumpci nevinu i v tomto případě?“ Vzhledem k uzavřenému charakteru otázky měli občané možnost vybrat si jednu z následujících odpovědí: „ano, ve všech případech“; „částečně, jen v některých případech“ a „ne, v žádném případě“. Odpověď „ne, v žádném případě“ si vybralo 58,5 % respondentů, 33,8 % respondentů vybralo odpověď „částečně, jen v některých případech“ a 7,7 % respondentů vybralo možnost „ano, ve všech případech“.

Autoři na základě těchto výsledků a svých vlastních zkušeností usuzují, že je nezbytné ovlivnit veřejné mínění v této oblasti.

Klíčová slova: ženy – zabit po porodu – novorozenec – presumpce nevinu

ÚVOD

Jedním z nejzávažnějších etických problémů současnosti je usmrcení novorozenců po porodu vlastními matkami. Toto jednání může být někdy cílevědomé a promyšlené, jindy může

jít o důsledek psychických změn (např. v případě laktační psychózy). Jeho příčinou může být i tíživá životní situace, zdánlivě neřešitelné problémy sociální povahy apod. V každém případě je takové jednání nutno

posuzovat individuálně, případ od případu, hledat jeho zjevné i skryté motivy a na tomto základě rozhodovat o charakteru a míře viny. Autory výzkumu v tomto případě zajímalo, zda veřejnost České republiky uznává v tomto případě presumpci nevinu.

Autoři se na podkladě vlastních zkušeností a na podkladě studia literárních zdrojů (2, 3, 5) domnívají, že i v této oblasti je nutné presumpci nevinu ctít. Publikovali jako spoluautoři analýzu zavražděných novorozenců a jejich příčin a zjistili, že v 29 % byl trestný čin posuzován jako vražda podle ustanovení § 219 odst. 1, 2 písm. e) trestního zákona, z toho u jednoho případu bylo podezření na laktační psychózu, v 69 % byl trestný čin posuzován jako vražda novorozence dítěte matkou podle ustanovení § 220 trestního zákona a ve 3 % byl trestný čin posuzován jako ublížení na zdraví podle ustanovení § 224 odst. 1, 2 trestního zákona (1). Již z této právní kvalifikace je zřejmé, že u 69 % případů došlo k usmrcení novorozence v důsledku rozrušení způsobeného porodem (§ 220 tr. zákona), tedy rozpořením matky, které má původ ve fyziologických procesech vyvolaných porodem (4). Databáze policie uvádí, že v konečné fázi bylo v 38 % zastaveno trestní stíhání, v 7 % došlo k odložení trestu. Bezpodmínečně bylo odsouzeno 16 % žen, 21 % žen podmíněně, u jedné ženy bylo nařízeno ochranné léčení.

CÍL

Cílem výzkumu bylo zjistit názory občanů na jednání žen, které usmrtily svého novorozence po porodu v České republice.

METODIKA

Výzkumný záměr a projekt výzkumu byl zpracován v průběhu září až října 2008. Jeho oponování proběhlo v prvních dnech listopadu 2008 a předvýzkum sloužící k ověření instrumentů a znění jednotlivých otázek byl realizován na výběrovém souboru 286 respondentů (občanů) v období od 6. 11. do 12. 11. 2008. V tomto období proběhly rovněž instruktáže všech tazatelů.

Vlastní terénní šetření bylo uskutečněno v celé České republice v období od 18. 11. 2008 do 5. 12. 2008. Shromáždění tazatelských archů, jejich optická a logická

kontrola a vkládání dat do počítače proběhlo do 18. prosince 2008, do 31. prosince 2008 bylo uskutečněno vyvážení dat, jejich základní matematicko-statistická analýza, zpracování frekvenčních a vybraných kontingenčních tabulek a provedena základní interpretace dat včetně zpracování a oponování signální zprávy.

Výzkum byl koncipován jako sociologický dle projektu a s využitím výzkumných instrumentů, zpracovaných zadavatelem a připomínkových kompetentními pracovníky realizátora výzkumu. Terénní šetření bylo provedeno technikou standardizovaného řízeného rozhovoru tazatele s respondentem. Konečná podoba tazatelského archu byla stanovena na základě výsledků předvýzkumu.

Sběr dat byl proveden tazatelským aktivem agentury INRES-SONES. Byl zabezpečován 360 profesionálními tazateli v celé České republice. Optickou, logickou kontrolu, kódování a vkládání dat do počítače, tabelování a interpretaci výsledků realizovali pracovníci agentury INRES-SONES.

Statistické zpracování dat bylo provedeno programem SASD 1.3.4 (statistická analýza sociálních dat). Zpracován byl 1. stupeň třídění a kontingenční tabulky vybraných ukazatelů 2. stupně třídění. Míra závislosti vybraných znaků byla stanovena na základě χ^2 a dalších testovacích kritérií, aplikovaných dle charakteru znaků. Na základě této analýzy byla provedena interpretace dat a zpracovány příslušné tabulky a grafy.

Otázka, zjišťující tuto okolnost, byla položena jako uzavřená a její znění bylo následující: „*Jaký je váš názor na jednání žen, které usmrtily svého novorozence po porodu? Měla by v tomto případě být uznávána presumpce nevinu?*“ Vzhledem k uzavřenému charakteru otázky měli občané možnost zvolit jednu z následujících variant odpovědí: „*ano, ve všech případech*“; „*částečně, jen v některých případech*“; „*ne, v žádném případě*“.

Aby bylo možné zkoumaný problém hlouběji analyzovat, byly v rámci druhého stupně třídění provedeny analýzy statisticky významných souvislostí mezi jednotlivými znaky. Z tohoto testování vyplynulo, že se v otázce názorů na presumpci nevinu v případě usmrcení novorozenců vlastními matkami názory

mužů a žen statisticky významně neliší. To znamená, že názor na tuto otázku není závislý na pohlaví. Podobně je tomu i v případě věku a rodinného stavu. Ani tyto sociodemografické znaky nejsou pro názorovou orientaci v této problematice významné.

Výběr respondentů a charakteristika výběrového souboru

Údaje, jejichž rozboru je tato zpráva věnována, byly získány od výběrového souboru o velikosti 1 795 jedinců vybraných náhodným výběrem pomocí kvót. Soubor je reprezentativním vzorkem populace České republiky ve věku nad 15 let. Reprezentativnost byla odvozena od základního souboru obyvatelstva

České republiky ve věku 15 let a více. (Věkové složení obyvatelstva České republiky v roce 2007. Stav k 31. 12. 2007. Praha, Český statistický úřad 2001.)

V rámci terénního šetření bylo tazateli osloveno celkem 1 991 náhodně vybraných občanů s žádostí o rozhovor k problematice zdravotnictví a zdravého způsobu života populace. Rozhovor odmítlo poskytnout 196 respondentů, tj. 9,8 % všech oslovených. S rozhovorem naopak souhlasilo 1 795 respondentů, tj. 90,2 % oslovených.

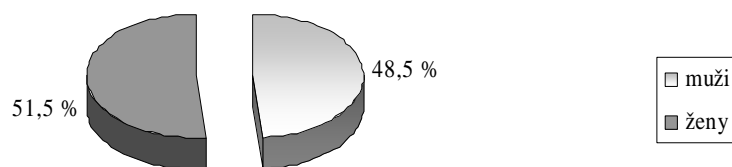
Struktura odmítnutí rozhovoru z hlediska pohlaví a věku je patrná z následující tabulky (tab. č. 1).

Tab. č. 1 Odmítnutí účasti ve výzkumu dle pohlaví a věku

	MUŽI		ŽENY		CELKEM	
	ODM.	%	ODM.	%	ODM.	%
15–19 let	5	2,6	6	3,1	11	5,6
20–24 let	7	3,6	8	4,1	15	7,7
25–34 let	22	11,2	23	11,7	45	22,9
35–44 let	23	11,7	18	9,2	41	20,9
45–54 let	19	9,7	17	8,7	36	18,4
55–64 let	16	8,2	19	9,7	35	17,9
65 a více	7	3,6	6	3,1	13	6,6
CELKEM	99	50,5	97	49,5	196	100,0

Analýza odmítnutí účasti ve výzkumu z hlediska pohlaví signalizuje, že ochota účastnit se výzkumu se u mužů a žen výrazněji neliší. Nejméně byli ochotni zapojit se do výzkumu muži a ženy ve věku 25–44 let. Platí, že ochota k účasti ve výzkumu je nižší ve věkových skupinách 25–54 let, nejvíce byli ochotni zapojit se do výzkumu respondenti z nejmladších a nejstarších věkových skupin.

Složení výběrového souboru v intencích základních demografických znaků je následující. Z hlediska pohlaví tvoří soubor 48,5 % mužů a 51,5 % žen, což odpovídá analogické skladbě populace ČR ve věku od 15 let a více. Z hlediska relativních četností činí odchylka výběrového souboru od základního souboru 0,1 %, což znamená, že výzkum je reprezentativní pro obyvatelstvo České republiky ve věku nad 15 let z hlediska pohlaví.

Graf č. 1 Složení výběrového souboru

Věkové skupiny v kombinaci se skupinami dle pohlaví jsou ve výběrovém souboru zastoupeny procentně v tabulce č. 2.

Tab. č. 2 Složení výběrového souboru dle pohlaví a věku

	MUŽI		ŽENY	
	%	ODCHYLKA	%	ODCHYLKA
15–19 let	3,7	0,0	3,7	+0,2
20–24 let	4,0	-0,1	3,8	0,0
25–34 let	10,3	+0,3	9,4	-0,1
35–44 let	8,4	0,0	8,1	+0,1
45–54 let	7,8	0,0	7,7	-0,1
55–64 let	8,1	+0,3	8,4	-0,1
nad 65 let	6,3	-0,4	10,4	+0,1
Celkem	48,6		51,5	

Ve srovnání s věkovým členěním základního souboru nepřesahuje odchylka 0,4 %. Lze konstatovat, že výsledky výzkumu jsou reprezentativní pro jednotlivé věkové skupiny obyvatelstva České republiky nad 15 let.

K územnímu, resp. regionálnímu zařazení dotazovaných slouží členění dle krajů ČR, platné od roku 2001 (tabulka č. 3).

Tab. č. 3 Složení výběrového souboru dle krajů

KRAJ	%	ODCHYLKA
Praha	11,6	-0,4
Středočeský	11,1	-0,4
Jihočeský	6,1	0,0
Plzeňský	5,6	+0,2
Karlovarský	2,8	-0,2
Ústecký	7,8	-0,1
Liberecký	4,4	+0,2
Královéhradecký	5,5	+0,2
Pardubický	4,5	-0,4
Vysočina	5,0	+0,1
Jihomoravský	11,7	+0,7
Olomoucký	6,1	-0,1
Zlínský	5,6	-0,1
Moravskoslezský	12,3	+0,3

* Ve srovnání s členěním základního souboru činí maximální odchylka 0,7 %.

Lze konstatovat, že výsledky výzkumu jsou reprezentativní pro populaci České republiky nad 15 let z hlediska pohlaví, věku a regionu.

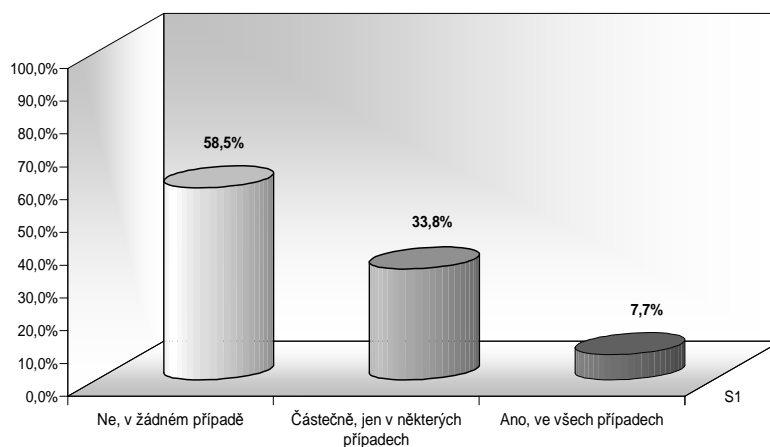
Předběžná analýza získaných údajů ukázala, že z uvedených hledisek, jimiž je možné daný soubor popsat a charakterizovat, osvědčují nejlépe svou požadovanou diferenciací funkci základní demografické ukazatele, a sice znaky pohlaví, věku a regionální příslušnosti.

Proto také jsou tyto znaky v následujícím výkladu využívány víceméně stabilně, pocho-

pitelně tam, kde příslušná korelace dává nějaký smysl a zjištěné rozdíly jsou natolik zřejmé, aby to odpovídalo jejich prezentaci.

VÝSLEDKY

V rámci této části výzkumné zprávy jsou interpretovány výsledky výzkumu. Struktura této části odpovídá charakteru otázek, které byly v rámci výzkumu položeny. Popsány jsou postoje občanů ČR k jednání žen, které po porodu usmrtily svého novorozence.

Graf č. 2 Uznává česká veřejnost presumpci nevinu u žen, které porodily živé dítě a po porodu ho usmrtily? (N = 1792)

Diferenční funkci však plní vzdělání. Aplikace testů statistické významnosti ukázala, že vysokoškolsky vzdělané osoby častěji uvádějí, že by v této situaci měla být presumpce nevinny uznávána částečně, jen v některých případech, zatímco osoby se základním vzděláním volí tuto možnost méně často (hodnota $X^2 = 20,88$, stupňů volnosti 6, hladina významnosti $\alpha = 0,01$). Tato názorová orientace však může být vyvolána skutečností, že úroveň právního vědomí je u vysokoškoláků vyšší. Ti častěji než ostatní vědí, že presumpce nevinny patří v naší společnosti mezi základní principy práva a musí být v každém soudním řízení uplatňována. Jiné statisticky významné odlišnosti identifikovány nebyly.

Veřejnost je v případě usmrcení novorozence po porodu vlastní matkou nekompromisní. Více než 1/2 občanů ČR (58,5 %) zásadně nesouhlasí s tím, aby v tomto případě byla uznávána presumpce nevinny. Další 1/3 (33,8 %) se domnívá, že presumpce nevinny by měla být v takovém případě uznávána jen částečně, pouze v některých případech, a jen malá část (7,7 %) je pro uznání presumpce nevinny ve všech případech.

Z dalších znaků, u kterých sice nebyla reprezentativnost sledována, ale které byly v rámci výzkumu zjišťovány, lze uvést vzdělání, rodinný stav, počet dětí, velikost místa bydliště, povolání, výše čistého měsíčního příjmu rodiny, stanovisko k náboženské víře a způsob bydlení. Tam, kde se ukázala statisticky významná souvislost, je na tuto skutečnost upozorněno. Nicméně v důsledku toho, že data této skupiny nejsou reprezentativní, lze zjištěné statisticky významné souvislosti interpretovat pouze jako tendence.

DISKUSE

Celkově lze konstatovat, že míra odmítnutí účasti ve výzkumu je nízká. Projevila se zde speciální příprava tazatelů, zaměřená na způsob navázání kontaktu, vyvolání důvěry respondenta a způsob komunikace s cílem získat ho pro účast ve výzkumu, která proběhla v rámci instruktáží.

Z hlediska důvodu byl nejčastější příčinou odmítnutí účasti ve výzkumu nedostatek času (uvedlo 57,5 % respondentů). Druhou nejčastější příčinou byl nezáměr o účast či lhostej-

nost k výzkumu (26,5 % respondentů). Další 10,0 % respondentů uvedlo jako příčinu odmítnutí nedůvěru k výzkumu a pochybnosti o jeho smyslu, 2,5 % respondentů uvedlo jako příčinu odmítnutí skutečnost, že považují podobné výzkumy za zbytečné, 2,0 % oslovených vyslovilo obavy ze zneužití poskytnutých informací (přestože byl výzkum anonymní). Zbývající 1,5 % oslovených uvedlo zdravotní důvody, důvody jiné než uvedené nebo příčinu odmítnutí neuvádlo.

Každý vyplněný tazatelský arch prošel důkladnou logickou a optickou kontrolou. Kontrolovány byly logické vazby a úplnost a věrohodnost vyplnění. Vyřazeno bylo pět tazatelských archů s nefunkčními logickými vazbami a neúplně vyplněné (zpravidla ty, u kterých respondent odmítl odpovídat na otázky a rozhodl se předčasně ukončit rozhovor, přičemž část tazatelského archu tak zůstala nevyplněná). Tyto tazatelské archy byly zahrnuty do non-response.

Použitá výzkumná metodika zahrnovala u vybraných znaků několik úrovní filtrace během rozhovoru. Pochopitelně zde vznikl problém dvou typů chybějících údajů – za prvé tzv. strukturálních missingů, to jsou případy, kdy údaj chybí, protože otázka nebyla položena na základě podmínky filtru, za druhé tzv. pravých missingů, kdy otázka měla být položena, ale nebyla, nebo byla položena, a nebyla zodpovězena – takovýchto chybějících údajů nebylo mnoho, nicméně se vždy v dotazových šetřeních vyskytují. Vzhledem k tomu, že pro matematicko-statistické analýzy je potřeba definovat chybějící nebo nevalidní údaje jako jednu hodnotu, sloučili jsme oba typy missingů. Vlastní analýzy pak byly samozřejmě provedeny na základě validních hodnot každého znaku.

Mezi použitými položkami byly spojitě odpovědi. Logicky bylo pak potřeba provést řadu transformací na datovém souboru, aby bylo možné hlavní výsledky přehledně shrnout.

V důsledku zmíněné transformace se změnil charakter znaků u transformovaných proměnných ze spojitých většinou na intervalové či kategoriální.

Postoj k této problematice je poměrně homogenní, statisticky významně se neliší z hle-

diska pohlaví, věku ani regionu. Jediná statisticky významná diference byla zjištěna v případě vzdělání. Vysokoškolsky vzdělaní občané častěji připouštějí v některých případech presumpci nevinu.

ZÁVĚR

Lze tedy konstatovat, že více než polovina občanů České republiky je toho názoru, že by v případě usmrcení novorozence po porodu vlastní matkou neměla být v žádném případě uznávána presumpce nevinu. Další jedna třetina je ochotna připustit její uplatnění jen v některých případech, minimum je přesvědčeno o tom, že musí být uplatněna v každém případě.

Občané České republiky tedy v případech usmrcení novorozenců po porodu vlastními matkami většinou neakceptují jeden ze základních principů právního státu, podle kterého je na účastníka soudního řízení v různých fázích tohoto řízení (podezřelého, obviněného, obžalovaného) nahlíženo jako na nevinného, dokud není pravomocným rozsudkem soudu rozhodnuto o opaku. Pravděpodobně vnímají usmrce-

ní vlastního dítěte po porodu jako něco zvláště zavrženíhodného, kdy dle nich presumpce nevinu nemá být uplatňována.

LITERATURA

1. Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád. Praha: Linde, 2001.
2. Václav, J.: Patologické nálezy u zavražděných novorozenců. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2001.
3. Jíra, V., Vorel, F., Velemínský, M.: Vraždy novorozenců v České republice a psychosociální stav jejich matek. In: Prevence úrazů, otrav a násilí. Jihočeský Inzert Expres, s. r. o., 2005, roč. 1, č. 1, s. 30–44.
4. Kříž, J.: Duševní poruchy a poruchy chování u dětí a mladistvých. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2000.
5. Mítlöhner, M.: „Recidiva vraždy novorozeného dítěte matkou“. Časopis ženských lékařů GYNEKOLOG. [online]. 1999 [cit.2008.01-28]. Dostupné z: <<http://www.gyne.cz/clanky/1999/199c112.htm>>
6. Musil, J.: Kriminalistika. Praha: Naše vojsko, 1994.
7. Rokytová, V.: Porodnictví a gynekologie pro praktického lékaře. Jinočany: H&H, 1996.
8. Roztočil, A.: Porodnictví. Brno: Institut pro další vzdělávání, 2001.
9. Zoubková, I.: Kriminalita páchaná na mládeži. In: Kriminalistika, 2001, roč. XXXV, č. 2, s. 83–95.

Miloš Velemínský sr. a Miloš Velemínský jr.
velem@zsf.jcu.cz